

A SZOFTVER JOGI OLTALMA: A SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAMALKOTÁSOK SZABADALMAZTATHATÓSÁGA ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI MEGKÖZELÍTÉSBE – II. RÉSZ

4. AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG FÜSTBE MENT TERVE: IRÁNYELVJAVASLAT A SZÁMÍTÓGÉPPLEL MEGVALÓSÍTOTT TALÁLMÁNYOK SZABADALMAZHATÓSÁGÁRÓL¹¹⁸

A) Az irányelvjavaslat története

Több mint tíz évvel ezelőtt, 1997-ben kezdődött az EU-ban a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságának története a közösségi szabadalomról és az európai szabadalmi rendszerről szóló zöld könyvvel. Ennek részeként vetődött fel a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságának problémája.

A nyilvános vita az utóbbiról már 1999-ben elkezdődött, és 2000-ben a Bizottság az interneten kétlépcsős közvélemény-kutatást¹¹⁹ hirdetett meg, amely a következő kérdésekre koncentrált: fennáll-e egyáltalán harmonizációs igény a tagállamok jogszabályaira és a szabadalmi hivatalok gyakorlatára nézve, és ha igen, mely eszközökkel és milyen szinten kellene ennek a harmonizációnak történnie. A válaszadók között a „szoftverszabadalmakat” ellenző open-source-hívők voltak többségben (feltehetően a lánclevelek nagy számának köszönhetően, amelyben a mozgalom tagjai az internetes közvélemény-kutatásban való részvételre hívtak fel). A támogatók viszont – a Bizottság megfogalmazása szerint – az érintett munkahelyek számát és a befektetések összegét tekintve egyértelmű túlsúlyban voltak.¹²⁰ A Bizottság az előkészítő munkával párhuzamosan reményeket fűzött 2000. novemberi, az ESZE szövegének revíziós konferenciájához is, amelyen előterjesztették az 52. cikk módo-

¹¹⁸ Az eredeti bizottsági javaslat magyar nyelven nem hozzáférhető, csak az Európai Parlament és a Tanács közös állásponja. Az eredeti angol cím: 2002/0047 (COD) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the patentability of computer-implemented inventions.

¹¹⁹ Robert Hart, Peter Holmes, John Reid: Study Contract ETD/99/B5-3000/E/106: The Economic Impact of Patentability of Computer Programs; http://europa.eu.int/comm/internal_market/de/indprop/softpatanalyse.htm.

¹²⁰ Például az UNICE (Iparosok és Munkaadók Európai Szövetsége), az EICTA (Információ-, Kommunikáció- és Fogyasztói Elektronikai Iparosok Európai Szervezete) és az Európai Információtechnológiai Szolgáltatók Szervezete.

sítását és a számítógépi programok törlését a kizárások közül.¹²¹ Mivel ez nem következett be, a kodifikációs munka tovább folytatódott.

A Bizottság felkérte a londoni Szellemi Tulajdoni Intézetet, hogy készítsen tanulmányt a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságának várható gazdasági hatásairól.¹²² Ez a tanulmány összevetette az akkori és a jövőbeni helyzetet az USA és Japán jogi helyzetével, és arra a következtetésre jutott, hogy „a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatósága az USA-ban hozzájárult a szoftveripar növekedéséhez”.¹²³

A megállapításhoz hozzá kell fűznünk, hogy más tanulmányok¹²⁴ szerint viszont a szabadalmak nagy száma ebben a szektorban a szoftveripar organikus fejlődésének köszönhető, és nem a szabadalmi oltalom lehetőségének.¹²⁵ Fel kell hívnunk a figyelmet arra is, hogy Európában a mai napig nem készült olyan átfogó, empirikus tanulmány, amely arra a következtetésre jutott volna, hogy a szabadalmi oltalomnak ezen a területen¹²⁶ az innovációra statisztikailag bizonyítottan jótékony hatása van.¹²⁷

A nagy kutatóintézetek által készített kérdőíves kutatások inkább azt mutatták, hogy bizonyos csoportokon belül a szoftverek szabadalmazhatóságának elfogadottsága magas, míg mások szervenélyesen ellenzik azt. Így például a támogatók körébe tartoztak a kormányzati szereplők, a jogászok (mindenekelőtt a szabadalmi ügyvivők, akiknek az igénypontok „kacifántos” megfogalmazása és a „technikai hozzájárulás” követelménye a legtöbb fejtörést okoz-

¹²¹ A Bizottság intézményesen is támogatta a módosítást, mint a két sürgős teendő egyikét, amelyek szükségessé voltak az európai szoftverszabadalmakhoz. Lásd: *Justin Pila: Dispute over the Meaning of Invention in Art. 52 (2) EPC – The Patentability of Computer-Implemented Inventions in Europe*. IIC, 2005, p. 189.

¹²² *Hart, Holmes, Reid: i. m. (119)*.

¹²³ *Hart, Holmes, Reid: i. m. (119)*, p. 5.

¹²⁴ *James Bessen, Robert M. Hunt: Working paper No. 03-07/R: An Empirical Look at Software Patents; www.researchinnovation.org/swpat.pdf*.

¹²⁵ Ez az érv nem újkeletű: Németországban a XIX. század végén a találmányok szabadalmazhatóságáról szóló parlamenti vitában (az első szabadalmi törvény meghozatala előtt) az egyetlen ellenző azzal érvelt, hogy „az ipar virágzása Angliában és Amerikában nem a szabadalmi védelemnek köszönhető; Anglia óriási mértékben rendelkezik nyersanyagokkal. Amerikában azért számosak a találmányok, mert a szükség és a munkaerő hiánya ezt kikényszerítette.” *Ralph Nack: Neue Gedanken zur Patentierbarkeit von computerimplementierten Erfindungen. Bedenken gegen Softwarepatente – ein déja vu? GRUR Int.*, 2004, p. 774.

¹²⁶ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a megállapítás nem csak az informatika területén helytálló. A szabadalmi rendszer egészével kapcsolatban nincs arról statisztikai bizonyíték, hogy az az innovációt ténylegesen ösztönzi. Mivel minden jelentős ipari ország a szabadalmi rendszer mellett döntött, ezért nincs arra gyakorlati példa, hogy milyen a gazdasági verseny és az innovációt igénylő iparágak helyzete egy olyan ipari országban, ahol nem létezik szabadalmi oltalom.

¹²⁷ Az irányelvvel kapcsolatban számos nemzeti kormány kért fel különböző szervezeteket, hogy készítsenek statisztikai alapokon nyugvó tanulmányokat. Ezek egyike sem hozott a szabadalmak innovációra gyakorolt hatásáról vagy a szektorban a szabadalmazhatóságra való igényről meggyőző eredményt. Lásd a 79. lábjegyzetben felsorolt tanulmányokat.

za), valamint az informatikai ipar nagyméretű szereplői. Ellenezték az ötletet a diákok, tudósok, mérnökök és az olyan vállalatok, amelyek nemrégén kezdték meg működésüket.¹²⁸

A holland gazdasági minisztérium – a megbízásából készült, statisztikai alapokon nyugvó tanulmány alapján – kijelentette, hogy nem adható döntő válasz a szoftverek szabadalmazhatósága mögött meghúzódó pénzügyi érdekekről, annak a gazdasági versenyre gyakorolt hatásáról, a szabadalmak innovációs értékéről vagy a járulékos szabadalmi oltalomnak a más jogi védelmi eszközök melletti hasznosságáról.¹²⁹

Az Európai Parlament Jogi és Belső Piaci Bizottsága az Amszterdami Egyetem Információs Jogi Intézetét kérte fel, hogy a szoftverek szabadalmazhatóságának jogi vonatkozásairól tanulmányt készítsen. Ez a tanulmány nagyon óvatosan közelíti meg a kérdést, és a szoftveripar diverzitását valamint a meggyőző statisztikák hiányát többször hangsúlyozva¹³⁰ – a jogi háttér széles körű bemutatása mellett – nem tartalmaz konkrét javaslatot az Európai Parlament számára.

B) A tervezet lényegi rendelkezései

A tervezet a következő lényegi elemeket tartalmazta: „a számítógéppel megvalósított találmány” fogalmát, a „műszaki hozzájárulás” fogalmát,¹³¹ ennek megkövetelését a feltalálói tevékenység megítélésakor és azt a kijelentést, hogy a számítógéppel megvalósított találmányt a technológia területéhez tartozónak kell tekinteni.¹³²

A tervezet az ESZH jelenlegi gyakorlatának ellentmondva nem tette volna lehetővé, hogy számítógépi termékek (mint például egy CD-n lévő szoftver) szabadalmazhatóak legyenek, kizárólag programozott készülék (apparátus), illetve az ilyen készülék által végzett eljárás (amelyet szoftver hajt végre) lett volna szabadalmazható.¹³³

Számítógéppel megvalósított találmánynak tekintette az irányelvjavaslat azokat a találmányokat, amelyek megvalósításához számítógépet, számítógépi hálózatot vagy más programo-

¹²⁸ *Reiner Bakels, P. Bernt Hugenholtz*: The patentability of computer programmes. Discussion of European level legislation in the field of patents for software; www.europarl.eu.int/committees/juri/20020619/SoftwarePatent.pub.pdf.

¹²⁹ *Bakels, Hugenholtz*: i. m. (128), p. 16. A szerző úgy véli, hogy a szabadalmi rendszerrel kapcsolatos adatok ilyen mértékű hiánya önmagában megoldandó probléma, ezért javasolja az Európai Szabadalmi Observatórium létrehozását, amely nemcsak begyűjtené és értékelné az ESZH és a tagállami szabadalmi hivatalok adatait, valamint egyéb statisztikákat, hanem folyamatosan szemmel tartaná a szabadalmi rendszer működését a különböző európai országokban.

¹³⁰ *Bakels, Hugenholtz*: i. m. (128), p. 4., 15. és 17.

¹³¹ 2. cikk a) és b) pont.

¹³² Ennek a kijelentésnek a TRIPS-megállapodással való harmonizáció miatt volt jelentősége, amelynek 27. cikk 1. bekezdése kimondja, hogy a szabadalmi oltalmat a tagországoknak a technológia minden területén biztosítaniuk kell. A TRIPS és az ESZE konfliktusára e vonatkozásban a későbbiekben még visszatérünk.

¹³³ A Bizottság javaslatának 5. cikke.

zott berendezést használnak, és a találmánynak van egy vagy több jellemzője, amely teljesen vagy részben számítógépi programmal vagy számítógépi programokkal van megvalósítva.

A műszaki hozzájárulás fogalmát a első tervezet úgy definiálta, hogy az a technika állásához való olyan hozzájárulás a technika területén, amely a szakember számára nem nyilvánvaló. Ez a meghatározás kifejezetten tautologikusnak tűnik, gyakorlatilag a feltalálói lépés követelményét ismétli meg. A számítógéppel megvalósított találmányokra vonatkoztatva így „fordíthatjuk le” a definíciót: műszaki hozzájárulás a hozzájárulás a számítógép használatával kapcsolatos technika állásához, a számítógépi megvalósítás területén, és amely a szakértő számára nem egyértelmű.

A műszaki jelleg misztikus fogalma ezenkívül még egy helyen megjelent, mégpedig a feltalálói tevékenység megítélésekor, amely feltételt csak akkor tekintette volna a tervezet teljesítettnek, ha a találmány műszaki hozzájárulást nyújt. Ez azonban semmilyen „extra” feltételt nem tartalmazott volna a számítógépi programokra nézve, és ezt a tervezet maga is elismeri, amikor az indokolás 11. bekezdésében kimondja, hogy bár a számítógéppel megvalósított találmányok a technológia területéhez tartoznak, annak érdekében, hogy feltalálói lépést tartalmazzanak, *mint ahogy minden más találmánynak is*, a technika állásához műszaki hozzájárulást kell nyújtaniuk.

Ez a szabály véleményünk szerint annyit jelent, hogy mivel a számítógépi találmányok is a technológiához tartoznak, a számítógépi programozás területén is bekövetkezhet az a feltalálói lépés, ami teljesíti a szabadalmazhatóság egyik materiális feltételét. Ez derül ki egyébként az Improved pension benefits system/PBS Partnership-döntésből is, amelyben azt kifogásolja az ESZH, hogy az adott bejelentésben szereplő program a számítógépi programozó számára nyilvánvaló, ezért nem tartalmaz feltalálói lépést.

A Bizottság indokolásában¹³⁴ egyébként hivatkozik is erre a döntésre, és kijelenti, hogy „tekintettel arra, hogy mely számítógéppel megvalósított találmányokról mondható el, hogy rendelkeznek műszaki jelleggel, a nem régi *Controlling pension benefits system*-ügyből arra következtethetünk, hogy minden program, amely egy számítógépen fut, definíció szerint technikai (mivel a számítógép egy gép), és ebből következően képes a „találmány” alapvető követelményének megfelelni.”

A műszaki hozzájárulás fogalma az ESZH korábbi gyakorlatában (az IBM-ügyekben kifejtettek alapján) azt jelentette, hogy a számítógépi programnak a hardverre vagy az általa irányított más gépre *fizikai* hatást kellett gyakorolnia. A tervezet ezzel szemben azt mondta ki, hogy *a számítógépi programnak nem kell fizikai hatást gyakorolnia*, hanem újnak kell lennie, tehát nem tartozhat a technika (ebben az esetben a számítógépi programozás vagy a számítógépi hardvertchnika) állásához, vagyis egy átlagos szakember számára ismeretlen, innovatív lépést kell tartalmaznia. Ez a feltétel azonban minden egyes találmányra igaz.

A műszaki hozzájárulás feltétele tehát (ebben a megfogalmazásban) nem jelent semmit, semmilyen pluszfeltételt nem fogalmaz meg a számítógéppel megvalósított találmányok-

¹³⁴ p. 8.

ra vonatkozóan. Mindössze ügyes szófordulat, amely félrevezetheti a témában nem jártas szemlélőt. A Bizottság weboldalán¹³⁵ az irányelvtervezettel kapcsolatban feltett „gyakori kérdések” címszó alatt a technikai jelleg megmagyarázásának hiányával kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy azt majd az esetjog alakítja ki az idők folyamán, ahogyan a technika fejlődik. Ha azonban a jogalkotás kezdeményezője szerint nincs szükség a fogalmak pontos meghatározására, mert azt majd kialakítja a jogalkalmazás, akkor miért kell egyáltalán kodifikálni?

Másrészt ha az irányelvtervezet egy évtizedek óta húzóódo, bizonytalan jogi helyzetet hivatott tisztázni, akkor elvárható lett volna, hogy annak a fogalomnak, amely a legtöbb félreértéshez és önkényes jogalkalmazáshoz vezetett, tartalmat adjon, vagy pedig európai szinten vesse el azt. Ezzel szemben a javaslat a korábbi homályos jogi helyzet fenntartására törekedett, és a technikai hozzájárulás fogalmának felvételét feltehetően csak azért erőltette, hogy lecsillapítsa az európai szabadszoftver-mozgalom köreiből felborzolt kedélyeket és a kis- és középvállalatok félelmeit.

Ez azonban annak ellenére sem sikerült, hogy a Bizottság kifejezetten hangsúlyozta az indokolásban, hogy: „a műszaki hozzájárulásnak az irányelvben való előírása gondoskodik arról, hogy üzletvitelre vonatkozó eljárások kizárólag ebben a minőségükben, vagy általános, szervezési eljárások ne legyenek szabadalmazhatók, mert ezek a módszerek vagy eljárások nem teljesítik a szigorú követelményeket, valamint a technika állásához viszonyítva nem nyújtanak technikai hozzájárulást.”¹³⁶ Érdeemes megfigyelni, hogy a szöveg az „önálló” számítógépi programalkotásokat nem említi azon tárgyak között, amelyek szabadalmazhatóságát a „műszaki hozzájárulás” megakadályozná, ami azt jelenti, hogy abban az esetben, ha a számítógépi program innovatív és új, „önmagában” is szabadalmazható lenne.

A Bizottság 2002 februárjában közzétett javaslatát óriási ellenszenvvel fogadta a közvélemény,¹³⁷ amely részben megalapozott volt, részben azonban az open source-mozgalom – tényeket többször meghamisító – kampányának volt köszönhető.¹³⁸ Az Európai Parlament 2003 szeptemberében első olvasatban egy nagymértékben módosított változatot fogadott el,¹³⁹ amely az ESZH eddigi gyakorlatának a megtiltását kívánta elérni,¹⁴⁰ az

¹³⁵ http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/indprop/02-32.htm.

¹³⁶ A Bizottság javaslatának indokolása, p. 12.

¹³⁷ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság például partizándokumentumnak nevezte, amelynek hiányoznak az ésszerű gazdasági alapjai, amely elégtelen a társadalmi érdekek és a demokrácia szempontjából, és amely Európát növekvő jogbizonytalanságnak, sőt lehet hogy „jogi káosznak” teszi ki. Idézi *Pila*: i. m. (121), p. 180.

¹³⁸ Jó példa erre a Népszabadság 2003. május 7-i száma, amelyben „Számítástechnikai szervezetek tiltakoznak Brüsszelben” címmel olyan cikk jelent meg, amely szerint a szoftverelemek szabadalmazását lehetővé tevő „törvényjavaslat” miatt aggódnak a magyar kis- és középvállalatok, mivel jelentős árdrágulástól tartanak, ami ellehetetlenítené működésüket.

¹³⁹ Parliament Doc. No. A5-0238/2003, 2002/0047 (COD) (24 September 2003).

¹⁴⁰ Nem lett volna elegendő, hogy a találmány újdonságot felmutató elemében keverednek a műszaki és nem műszaki elemek, hanem az előbbieknél túlsúlyban kellett volna lenniük.

adatfeldolgozásra vonatkozó találmányokat teljes egészében kizárta volna a szabadalmi oltalomból, és a műszaki hozzájárulás feltételét az IBM-döntéseknek megfelelően, a hardverre kifejett járulékos hatásként értelmezte.

Az együtdöntési eljárás szabályainak megfelelően a módosított javaslatot a Miniszterek Tanácsa elé terjesztették, amely ezt elutasította, majd 2004 májusában politikai alkudozást követően nyilvánosságra hozta az ún. közös álláspontot,¹⁴¹ amely megtartotta a Parlament korlátozó javaslatainak egy részét, azonban nem olyan mértékben, hogy az a Bizottság eredeti céljait teljesen annullálta volna.

Ez a verzió több mint egy évig nem került a Parlament napirendjére (kétszer is eltávo-lították Lengyelország kérésére),¹⁴² majd 2005 márciusában kezdte a Parlament a Tanács javaslatára újratárgyalni. Szenvedélyes és ellentmondásos vita után (amelyben szokatlan összefogással léptek fel a különböző frakciókba tartozó képviselők, például a németek a liberális FDP vezetésével párttagságra tekintet nélkül lobbiztak az irányelv ellen) a Parlament 2005 júliusában 95 százalékos többséggel elutasította az irányelvertervezetet.

Annak érdekében, hogy megállapíthassuk, helyes volt-e a Parlament döntése, és megalapozott volt-e a szabadszoftver-mozgalom kritikája, szükséges a közös álláspont végleges szövegének vizsgálata.

C) A közös álláspont elemzése

A közös álláspont leglényegesebb eltérése a Bizottság javaslatától, hogy törli a Bizottság tervezetének harmadik cikkét, miszerint a számítógéppel megvalósított találmányok a technológia területéhez tartoznak, valamint jelentősen leszűkíti a műszaki hozzájárulás eseteit, mivel kimondja – az ESZH BPS Partnership- és Hitachi-döntésében foglaltakkal ellentétesen, hogy egy számítógéppel megvalósított találmány nem tekinthető műszaki hozzájárulást tartalmazónak csupán annak alapján, hogy számítógép, számítógépes hálózat vagy más programozható berendezés használatát tartalmazza.¹⁴³ Következésképpen azok a számítógépi programot tartalmazó találmányok – legyenek akár forráskódban, akár objectkódban vagy más formában kifejezve –, amelyek üzleti, matematikai vagy más hasonló eljárást valósítanak meg, és nem tartalmaznak műszaki hatást azon a szokásos kölcsönhatáson kívül, amely a program és azon számítógép, számítógépi hálózat vagy más programozható berendezés között hat, amelyen a program fut, nem szabadalmazhatóak.”

¹⁴¹ Magyar szövege megtalálható például *Hámoriné Gál Éva: A számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatósága* című tanulmányában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 109. évf. 3. sz., 2004. június.

¹⁴² *M. Reto Hilty, Christophe Geiger: Patenting Software? A Judicial and Socio-Economic Analysis*. IIC, 2005, p. 5.

¹⁴³ Közös álláspont 4a cikkely 2. pont.

Ez a rendelkezés az általunk lehetségesnek tartott két megoldási mód közül az elsőt favorizálja, és a félreértések elkerülése végett egyértelműen hangsúlyozza, hogy számítógépi program csak megvalósítási eszközként használható fel. Két lehetséges módon lehet szoftver a találmány része: egyrészt, ha a szoftver a hardverre nem fejt ki semmilyen járulékos hatást, akkor csak abban az esetben, ha a fennálló probléma műszaki jellegű, másrészt pedig lehet a fennálló probléma nem műszaki jellegű, de akkor a a szoftvernek a hardverre járulékos műszaki hatást kell gyakorolnia.

Ez a szabályozási javaslat tehát az ESZH által megengedett négy területből, ahol megjelenhet a műszaki hozzájárulás, kettőt elvetett volna, mégpedig nem engedte volna meg, hogy egy nem műszaki problémának (pl. gazdasági, szervezési problémának) a számítógépi megoldása védelmet élvezzen, és kiiktatta volna a SOHEI-döntésben biztosított lehetőséget, miszerint a műszaki hozzájárulást biztosíthatják azok a műszaki megfontolások és az a műszaki tudás is, amely szükséges volt ahhoz, hogy a számítógépi programot megalkossák.

Ugyanez a cikkely deklarálja, hogy a számítógépi program mint olyan nem lehet szabadalmazható találmány. Ez az ESZE rendelkezésének megismétlése, azonban ellentmondani látszik az 5. cikkely 2. bekezdésének, amely azt mondja ki, hogy „egy számítógépi programra vonatkozó igénypont, akár önmagában, akár egy hordozón, nem engedélyezhető, kivéve, ha a program, ha betöltik és végrehajtják egy számítógépben, programozható számítógépi hálózatban vagy más programozható berendezésben, megvalósít egy olyan terméket vagy eljárást, amely ugyanabban a szabadalmi bejelentésben az 1. igénypontnak megfelelően van megfogalmazva.”

A közös álláspont tehát végül engedélyezte volna önálló számítógépi programok szabadalmi védelmét, ha azok a számítógépen futtatva a hardverre ugyanazt a járulékos műszaki hatást fejtik ki, mint az 1. igénypontban bejelentett termék vagy eljárás.

Mint látható, a közös álláspont szembemegy az ESZH legutóbbi döntéseivel, és nem tekintti elegendőnek a műszaki jelleghez, hogy egy gépet, azaz számítógépet alkalmaznak a találmány megvalósításához.

Ez a szöveg rendkívül konzervatív, elfogadása esetén az amerikai és a japán rezsimtől különbözőbb lett volna Európa szabadalmi joga, mint napjainkban. A közös álláspont ezen törekvését deklarálta is: „[ezen direktíva] további célja a szabadalmazásból kizárt találmányok, úgymint a nyilvánvaló és a nem műszaki jellegű eljárások és üzleti módszerek megítélésének a szabadalmazhatóság irányába való eltolódásának megakadályozása.”

Következtetésként tehát azt állapíthatjuk meg, hogy az irányelvtervezetnek az a formája, amely végül az Európai Parlament elé került, csupán annyit deklarált, hogy számítógépi program alkalmazása nem ok arra, hogy egy találmányt a szabadalmi oltalomból kizárjanak. Ezen kívül kifejezetten megszorító jellegű szabályokat tartalmazott, és a *szoftverek magukban való szabadalmazását lehetetlenné tette volna.*

Ezért egészen érthetetlen a kampány, amelyet a szabadszoftver-mozgalom a módosítások után tovább folytatott, hiszen az irányelvnek ebben a formában való elfogadása számukra

garanciát jelentett volna, hogy a jelenlegi jogi rezsim fennmarad, és a szoftverek – ebben a minőségükben – továbbra is kizárólag szerzői jogi védelem alatt állnak. Az Európai Szabadalmi Hivatal valószínűleg kénytelen lett volna szigorítani joggyakorlatán, bár kérdéses, hogy egy EU-irányelv mennyiben befolyásolta volna egy EU-tól független szerv működését, amely csak az ESZE-nek van alárendelve, különösen annak fényében, hogy olyan országok is tagjai az ESZE-nek, amelyek az EU-nak nem.

A kampány azonban azzal, hogy az irányelvtervezet bukását elérte, a szoftverszabadalmak pártolóiak malmára hajtotta a vizet: egységes európai szabályozás hiányában a nemzeti bíróságok¹⁴⁴ és az ESZH továbbra is zavartalanul folytathatják rendkívül liberális joggyakorlatukat.

D) Az open source-mozgalom kampánya

Véleményünk szerint a kampány legtöbb résztvevőjének érzelmeiktől fűtött érvelése a közös álláspont ellen leginkább arra vezethető vissza, hogy azt nem olvasták el. Vagy ha elolvasták, nem értették meg. Nem ártott volna tájékozódniuk alapvető kérdésekben, mielőtt lobbitevékenységüket elkezdték, így talán nem írtak volna le olyan mondatokat, hogy: „Az Európai Szabadalmi Szervezet (European Patent Organisation – EPO) minden évben a törvény betűjével és szellemével ellentétben szabadalmak ezreit adja meg 'számítógéppel megvalósított' algoritmusoknak és gazdasági módszereknek.” [Ez a kijelentés a kampány vezetője, a Foundation for a Free Information Infrastructure (Alapítvány a Szabad Információs Infrastruktúráért, a továbbiakban FFII) honlapján¹⁴⁵ szerepel más alapvető tévedések mellett.]

A közös álláspont szövege teljesen egyértelműen elvetette a szoftverszabadalmakat és az amerikai szabadalmi szemléletet, tehát azt figyelmes olvasással nem lehetett szoftverszabadalmi irányelvként értelmezni. Ha a kampányban felhozott példákknak, mint pl. „internetes bevásárlókosár”, „kettős kattintás” bárki utánanézett volna, egyértelműen kiderült volna számára, hogy kettős kattintással kapcsolatos szabadalom Európában nem létezik, és az USA-ban is „a kettős kattintásnak vagy a nyújtott gomblyomásnak egy adott berendezéstípusnál egy meghatározott célra való alkalmazására”¹⁴⁶ szereztek szabadalmat, nem az elvre magára. Bár a „bevásárlókosárra” vonatkozó szabadalom létezik Európában,¹⁴⁷ és az

¹⁴⁴ Így például lásd az MSZH 221404 lajstromszámú szabadalmát, amely egy eljárás és egy számítógépi rendszer együtt elektronikus formában lévő jogvédett tartalom kölcsönzésére és eladására, tehát egy üzleti eljárásra.

¹⁴⁵ <http://eupat.ffii.org/index.de.html>.

¹⁴⁶ Ficsor Mihály, Hajdú Tamásné, Kiss Marietta, *Penyigey Krisztina*: Elemzés a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvhez fűződő hatásokról. Iparjogvédelmi és Szerzői

¹⁴⁷ EP 784279, EP 807891.

egyik szabadalom csupán szoftverre vonatkozó igénypontokat tartalmaz, pont ez lett volna az, amit a közös álláspont nem engedett volna meg.

Hogy megérthessük a szabadszoftver-mozgalom jelenlegi szerepét, érdemes végigtekinteni közel harmincéves történetén. Az USA-ban az 1970-es évek végén, 1980-as évek elején kezdtek az egyetemeken tanárok és diákok együtt azon dolgozni, hogy a terjedő kommerciális szoftvereknek olcsó vagy ingyenes alternatívát kínáljanak.¹⁴⁸ A szabad forráskódú fejlesztés ezen időszakában nem jelentkeztek fejlesztési költségek, és csak kicsi, informatikával foglalkozó körökben használták ezeket a programokat. A személyi számítógépek elterjedésével azonban ezen programok ingyenessége egyre vonzóbb lett az egyszéri számítógépfelhasználó és a nagy hardvergyártó cégek számára is.

A nem informatikus képzettségű felhasználók számára azonban problémákat okozott, hogy ki gondolja, „update-eli” a programokat, ki felelős a fellépő hibákért, és a program által okozott anyagi károk esetén ki kötelezhető kártérítés fizetésére.¹⁴⁹ Ezek kiküszöbölésére 1994-ben létrejött az első vállalkozás, a Red Hat, amely a Linux gondozásával foglalkozik, természetesen ellenérték fejében. Majd a '90-es évek végén bejelentkezett az IBM, hogy hardvereit szívesen ellátná az ingyenes programokkal, hiszen így az eladásra kínált számítógépi rendszer összköltsége nagymértékben csökkenthető. Az IBM-et követte a Hewlett Packard és a Sun is, és manapság már a legtöbb hardvergyártó cég árul olyan gépeket, amelyek ezek a szoftverek futnak, és amelyek természetesen sokkal olcsóbbak, mint a regisztrált és jogvédtett szoftverekkel ellátott számítógépek.

Ezeket a szoftvereket azonban ugyanúgy frissíteni kell, ki kell küszöbölni a használatuk során fellépő hibákat, és új applikációkat kell hozzájuk gyártani. Hogy ezt ki finanszírozza? Természetesen az IBM, a HP és a többi multinacionális cég. Azok a cégek, amelyek több ezer szabadalomról álló portfóliókkal rendelkeznek, és az amerikai liberális szabadalmi gyakorlat legnagyobb nyertesei, a szoftverszabadalmak szószólói, a Business Software Alliance tagjai. A szabad szoftvereket manapság tehát nagyrészt olyan programozók fejlesztik, akiket ezek a nagyvállalatok fizetnek. Természetesen az általuk kifejlesztett szoftvereket használja sok kisfejlesztő, diák és tudós is, de a rendszert alapvetően nem az ő önzetlen munkájuk, hanem a milliárdos cégek befektetései működtetik.

Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a nagy szoftver-előállítók a közelmúltban több gesztust is tettek a szabadszoftver-mozgalom felé, a Sun Microsystems például 2005-ben bejelentette, hogy 1600 szabadalommal védett találmányt tesz ingyenesen elérhetővé open source jellegű szabadalmi lincenccel. A mozgalom ennek kapcsán is csupán kritikájának adott hangot,

¹⁴⁸ 1977-ben fejlesztették ki a Berkeley University-n a UNIX-ot, az első szabad forráskódú operációs rendszert, az első GNU-licencces programokat 1983-ban hozták nyilvánosságra a MIT-en (Massachusetts Institute of Technology). Linus Torvalds finn diák csak 1991-ben állt elő a Linuxszal.

¹⁴⁹ Erwin Basinski, Michel de Beaumont, Jürgen Betten, Jose Correa, Faria Antonio, Stephan Freischem, Ronald S. Laurie, Mishihito Miyakasa, Yoshikazu Tan, Fernand de Visscher: Patentschutz für computer-softwarebezogene Erfindungen. GRUR Int., 2007, p. 12.

miszerint a forráskódokat nem tartalmazzák a szabadalmi bejelentések, ezért ezek számukra nem használhatóak ilyen formában. A Microsoft 2006-ban jelentette be, hogy nem fog bírósági eljárást indítani szabadalomsértés miatt a Novell Linux és felhasználói ellen, ennek megerősítéseként a Novell-lel együttműködési megállapodást is kötött.¹⁵⁰

A fentiek fényében egyet kell értenünk Ficsor Mihállyal és szerzőtársaival, amikor tanulmányukban kijelentik,¹⁵¹ hogy „meg kell azt is jegyezni, hogy 'a multinacionális óriások' túlhatalma miatt érzett aggodalmukat oly szenvedélyes formában kifejező 'civil szervezetek' egy olyan nemzetközi rendszerhez tartoznak, amelynek működtetéséhez szintén nagy multinacionális cégek nyújtanak pénzügyi és egyéb támogatást. Ezért az irányelvjavaslattal kapcsolatos viták sokkal inkább leírhatók két – eltérő üzleti modellt megvalósító – nemzetközi gazdasági tömörülés csatájaként, mint a KKV-k sorsáért aggódó altruista szoftverfejlesztőknek a nemzetközi nagytőke túlkapásaival szemben folytatott áldozatos küzdelmeként.”

ÖSSZEGZÉS

Az európai uniós jogalkotási folyamat, amelyet a szabadszoftver-mozgalom ellentmondásos kampánya megakasztott, helyes célkitűzésekkel indult. A jogbizonytalanság felszámolása és a tagországok jogrendszereinek összehangolása ezen a területen, amely napjainkban a gazdasági fejlődés egyik motorja, elengedhetetlen.

Az Európai Bizottság által benyújtott irányelvtervezet azonban ezeknek a célkitűzéseknek nem tett eleget, homályos és pontatlan megfogalmazásaival a jogbizonytalanságot tovább erősítette volna.

A Tanács és a Parlament „közös álláspontja”, amelyet végül szavazásra bocsátottak, az ESZH jelenlegi praxisát leszűkítette volna, és konzerválta volna a műszaki hozzájárulás véleményünk szerint szükségtelen fogalmát.

Összességében örülhetünk annak, hogy az irányelvtervezet semelyik formájában nem került elfogadásra, bár az elutasítás okai és az Európai Parlament ilyen mértékű befolyásolhatósága aggodalomra adhat okot az uniós döntéshozatali eljárások demokratikusságával kapcsolatban.¹⁵²

¹⁵⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Software_patent, az USA-ban ráadásul a nagyszámú szabadalomsértési perben eddig még nem volt szabadszoftver-fejlesztő vagy ilyen cég alperes. In: *Konstantinos Fotinopoulos: The day after the Computer-Implemented Inventions Directive: who won the battle and when shall the war end?* <http://www.law.ed.ac.uk/ahrc/script-ed/wol4-2/fotinopoulos.asp>, 6.7. pont.

¹⁵¹ Ficsor, Hajdú, Kiss, *Penyigey*: i. m. (146), p. 21.

¹⁵² Fotinopoulos tanulmányában: i. m. (150) megjegyzi, hogy „nehéz megállapítani, hogy az Európai Bizottság és az Európai Parlament közötti egyet nem értés az európai jogalkotási eljárás demokratikus jellegét vagy a lobbinak az EU-ban elért politikai jelentőségét mutatja.”

Mivel a számítógépes szabadalmak kérdése továbbra sem kodifikált, az Európai Szabadalmi Hivatal tovább folytathatja ellentmondásos és egyre liberálisabb gyakorlatát,¹⁵³ és a feltalálók továbbra sem láthatják előre ilyen bejelentéseik sorsát.

Véleményünk szerint ez a megoldatlan probléma hamarosan újból fel fog merülni Európában jogalkotási szinten, ezért hasznosnak látszik, hogy röviden bemutassuk annak a két országnak a számítógépes szabadalmakkal kapcsolatos jogi helyzetét, ahol az informatika és az informatikai szabadalmak nagyobb szerepet játszanak, mint Európában, tehát az általuk követett megoldások figyelembevétele számunkra hasznos lehet. Először az Amerikai Egyesült Államok, majd Japán szabályozási struktúráját tekintjük át.

III. A SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAMALKOTÁSOK ÉS AZ AZOKKAL MEGVALÓSÍTOTT TALÁLMÁNYOK JOGI HELYZETE AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

1. SZERZŐI JOGI OLTALOM

Az USA-ban a szoftverek – mint szinte mindenhol a világon – szerzői jogi védelemben részesülnek, és az USA által kifejlesztett nyomásnak köszönhető, hogy Japánban¹⁵⁴ és a TRIPS-megállapodás szövegében¹⁵⁵ is ki van kötve, hogy a számítógépi programalkotásokat a szerzői jog védi.¹⁵⁶ Az USA 1980-ban módosította szerzői jogi törvényét,¹⁵⁷ aminek következtében a szoftverek irodalmi művekként védetté váltak. A Copyright Act 102. § a) 1) pontjában szerepelnek az irodalmi művek mint a szerzői jogi oltalom tárgyai, és a 101. §-ban, amely a definíciókat tartalmazza, az irodalmi művek olyan módon vannak definiálva, hogy abba a kategóriába a számítógépes programok is „beleférnek”.¹⁵⁸ (A Copyright Act tehát nem

¹⁵³ Meg kell azonban jegyezni, hogy mivel az ESZH nem az EU szerve, gyakorlatát az irányelvjavaslat elfogadása esetén sem kellett volna EU-jog alá rendelnie. A közösségi szabadalommal kapcsolatban voltak olyan tervek, amelyek szerint az ESZH-t egy, a jövőben létrehozandó európai uniós szabadalmi bíróság illetékessége alá kellene rendelni, és EU-s szervvé tenni. Lásd: Proposal for a Council Regulation on the Community Patent. COM (2000) 412 final (1 August 2000).

¹⁵⁴ 1978-ban, még mielőtt bármely ország kimondta volna, hogy a szoftvereket a szerzői jog részesíti védelemben, Japán és a WIPO sui generis jogvédelmet javasolt. Lásd: World Intellectual Property Organization, Model Provisions on the Protection of Computer Software, 14 Copyright 6, 12–13. Idézi: *Randall Davis, Pamela Samuelson, Mitchell Kapor, Jerome Reichmann*: A manifesto concerning the legal protection of computer programs. *Columbia Law Review*, 1994, p. 2312.

¹⁵⁵ TRIPS 10. cikk 1. pont.

¹⁵⁶ *Davis, Samuelson, Kapor, Reichman*: i. m. (154), p. 2313.

¹⁵⁷ A Copyright Act of 1976 és a legfontosabb szerzői jogi tárgyú törvények (pl. a GATT-ot beiktató szabályok, a Digital Millennium Copyright Act) a United States Code része a 17-es cím alatt.

¹⁵⁸ „Az irodalmi művek olyan művek, amelyek nem audiovizuálisak, szavakkal, számokkal vagy más verbális vagy numerikus szimbólumokkal vagy jelekkel vannak kifejezve, tekintet nélkül a hordozó anyagára mint könyvek, folyóiratok, kéziratok, hanglemezek, filmek, kazetták, lemezek, vagy kártyák, amelyekben megtestesülnek.”

mondja ki közvetlenül, hogy a számítógépi programok szerzői jogi védelem alatt állnak, ez csupán következtetéssel állapítható meg.)

A számítógépes programokkal egy külön szakaszban is foglalkozik a törvény a szabad felhasználások kapcsán, ahol megengedi biztonsági másolat készítését, vagy másolat készítését javítási és állagfenntartási célokra, illetve az interoperabilitás érdekében.¹⁵⁹ Ebből is egyértelműen következik, hogy az amerikai szerzői jog ezeket az alkotásokat védelemben részesíti, hiszen különben nem rendelkezne a kizárólagos jog alóli kivételekről.¹⁶⁰

Az USA-ban a hetvenes évek végén a szerzői jogi oltalom mellett döntött a jogalkotó, ezt a döntést azonban heves viták előzték meg. Ezek során a szerzői jogi oltalom mellett a *sui generis* jogvédelem és a szabadalmi oltalom mellett is sokan érveltek. Hiába kodifikálták azonban a szerzői jogi oltalmat, a nyolcvanas és a kilencvenes években továbbra is sokan próbálkoztak az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy hivatalánál (a továbbiakban USPTO), hogy számítógépes találmányukra szabadalmi oltalmat szerezzenek.

Ebben a dolgozatban a számítógépes programokkal kapcsolatos amerikai jogfejlődés ezen vonalára koncentrálnak.

2. A SZÁMÍTÓGÉPES PROGRAMOK SZABADALMI OLTALMÁNAK FEJLŐDÉSE AZ ESETJOG TÜKRÉBEN

A szabadalmi törvény¹⁶¹ 101. szakasza kimondja, hogy „bárki, aki valamilyen új és felhasználható eljárást, gépet, gyártási módszert vagy anyag-összeállítást¹⁶² vagy ezeknek valamilyen új és használható továbbfejlesztését feltalálja vagy felfedezi, ezért szabadalmi oltalomban részesülhet, ha megfelel az ebben a címben foglalt feltételeknek és követelményeknek.” A további feltételek az újdonság, a használhatóság és a nem egyértelműség (ennek Európában a feltalálói lépés követelménye felel meg).

A szoftverekkel kapcsolatos kérdés tehát legelőször is az volt, hogy valamelyik fentebb felsorolt kategóriába beleférnek-e, tehát eljárásnak tekinthetőek, vagy a hardverrel együtt gépek, illetve csupán matematikai algoritmusnak. Ugyanis, bár az USA szabadalmi törvénye (az európai szabadalmi törvények túlnyomó többségével ellentétben) nem tartalmaz explicit kizárásokat a szabadalmazható tárgyak köréből, a precedensjog alapján a matematikai

¹⁵⁹ § 117: Limitation on Exclusive Rights: Computer Programs.

¹⁶⁰ Mivel azonban a szabályozás nem kifejezetten részletes, az USA bíróságaira hárult a feladat, hogy meghatározzák, a számítógépi program pontosan mely komponense és milyen mértékű szerzői jogi védelemben részesül. Az esetjog részletesebb elemzését magyar nyelven lásd: *Wellmann György: Számítógépi programalkotások jogi oltalma; www.jogiforum.hu.*

¹⁶¹ Patent Act of 1952, amely szintén a United States Code része, a 35-ös cím alatt.

¹⁶² Az angol eredetiben a „process”, „machine”, „manufacture” és „composition of matter” kifejezés szerepel.

algoritmusok a szabadalmi oltalomból az elméleti ötletekkel,¹⁶³ a természeti törvényekkel és alapvető tudományos elvekkel¹⁶⁴ együtt ki vannak zárva.

A szabadalmi hivatal praxisában már a hetvenes évek elején felmerült az első eset, amely ezzel a kérdéssel foglalkozott. Az informatika hajnalán Benson és Tabbot olyan algoritmust fejlesztett ki, amely a tízes számrendszerben megadott számokat átváltoztatta kettes számrendszerűekre. A bejelentett eljárás a korábbiaknál sokkal megbízhatóbb és hatékonyabb volt.¹⁶⁵ Az USPTO¹⁶⁶ elutasította a bejelentést arra hivatkozva, hogy szoftver nem tartozik a szabadalmazható tárgyak körébe. A bejelentők fellebbeztek, és az U.S. Court of Customs and Patent Appeals (USCCPA) helyt adott kérelmüknek, megállapítva, hogy az algoritmus, amelyet a kérelmezők szabadalmaztatni akartak, egy gép által végrehajtott eljárás része, és ezáltal szabadalmazható. A *Gottschalk v. Benson*-ügy a Legfelsőbb Bíróság (U.S. Supreme Court) elé került, és a legmagasabb bírói fórum újra megváltoztatta a döntést. Kimondta, hogy bár a szóban forgó algoritmus egy digitális számítógép segítségével fejt ki hatását, a szabadalom megadása annyit jelentene, mint szabadalmaztatni az algoritmust magát, és egy ilyen monopólium ellentétes lenne a közérdekkel.¹⁶⁷ Mivel az algoritmus által elvégzett feladatot az emberi agy is el tudja végezni számítógép alkalmazása nélkül, ez olyan alapvető kelléke a tudományos és technikai munkának, hogy arra vonatkozóan senki sem kaphat kizárólagos jogokat.¹⁶⁸ Döntésében a Legfelsőbb Bíróság felhívta a Kongresszust, hogy ha bizonyítottan látja, hogy a „szoftverszabadalmak” társadalmilag kívánatosak, módosítsa a szabadalmi törvényt. (Ez az elmúlt 35 évben nem történt meg.)

Hat évvel később a Legfelsőbb Bíróságnak újra lehetősége volt, hogy foglalkozzon ezzel a problémával. A *Parker v. Flook*-ügyben¹⁶⁹ a szabadalmi bejelentés tárgya egy olyan algoritmus volt, amely a következő három lépésből állt: 1. az olajfinomítási eljárás során egy meghatározott változó értékének meghatározása 2. az algoritmus felhasználása arra, hogy egy új veszélyességi határt állapítson meg 3. a veszélyességi határ beállítása az algoritmus által kiszámított értéknek megfelelően. A Legfelsőbb Bíróság ezt a bejelentést is elutasította arra hivatkozva, hogy az eljárás utolsó eleme, amely a probléma megoldását követően következik

¹⁶³ Lásd *Gottschalk v. Benson*, 409 U.S. 63, 67 (1972).

¹⁶⁴ Chakrabarty, 447 U.S. 303, 193 (1980). Ebben a döntésben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy elméleti tudományos ötletek nem szabadalmazhatóak, de egy ember által életre hívott mikroorganizmus igen. A Legfelsőbb Bíróság hivatkozik a 1952-es szabadalmi törvény kodifikációs anyagaira, amelyekben a Kongresszus kifejti, hogy „a Kongresszus elképzelése szerint, a szabadalmazható tárgyak köre mindenre kiterjed a nap alatt, amelyet ember alkotott” (p. 197.). Ugyanitt mondta ki a Legfelsőbb Bíróság, hogy „a bíróságoknak nem feladatuk, hogy korlátozásokat és feltételeket olvassanak ki a szabadalmi törvényből, ott, ahol ezt a törvényhozó nem fejezte ki.”

¹⁶⁵ *Mathias Strasser: Software Patents: An Overview of Key Cases in the United States*. Medien und Recht Int., 2004, p. 66.

¹⁶⁶ Unites States Patent and Trademark Office.

¹⁶⁷ *Gottschalk v. Benson*, 409 U.S. 71, 72.

¹⁶⁸ *Gottschalk v. Benson*, 409 U.S. 67.

¹⁶⁹ *Parker v. Flook*, 437 U.S. 584 (1978).

be, és amit már nem az algoritmus hajt végre (az új határérték beállítása), nem elegendő ahhoz, hogy ezt a bejelentést megkülönböztesse Benson bejelentésétől, ennek a bejelentésnek a lényege ugyanúgy csupán egy önmagában álló algoritmus.

Az elkövetkezendő években az USPTO rutinszerűen utasította el az ilyen tárgyú szabadalmi bejelentéseket. Elutasító hozzáállásának a hetvenes, nyolcvanas években valószínűleg nem csak jogi okai voltak. A hivatalnak nem állt rendelkezésére elegendő képzett informatikus a bejelentések vizsgálatára, nem rendelkezett dokumentációval, amely a technika állását megállapíthatóvá tette volna, ezért joggal tartott attól, hogy nem lenne képes az elképesztő mértékben növekvő szoftveripar igényeit kielégíteni. Abban az időben ugyanis a hivatal nem a befolyt díjakból tartotta fenn magát, mint manapság (éves fenntartási díj nem is volt), hanem kormányzati forrásokból.¹⁷⁰ Így azt a módszert választotta, hogy az ilyen jellegű szabadalmi bejelentéseket vizsgálat nélkül elutasította arra való hivatkozással, hogy a precedensjog alapján ezek az algoritmusok kizárólag „gondolati lépésekből állnak”, és így nem szabadalmazhatók.¹⁷¹

1980-ban az *In re Walter*-ügyben,¹⁷² majd pedig az 1982-ben az *In re Abele*-ügyben¹⁷³ került sor a bíróságok által sokáig alkalmazott *Freeman–Walter–Abele-teszt* végleges kialakítására. Ennek lényege az volt, hogy a bíróság először megállapítja, hogy a bejelentés direkt vagy indirekt formában tartalmaz-e algoritmust,¹⁷⁴ majd ha igen, akkor annak megállapítása következik, hogy a matematikai algoritmust azért dolgozták-e ki, hogy az igénypontok tárgyakként szolgáló elemek közötti strukturális viszonyt megmagyarázza, vagy egy eljárási igénypont egyes lépéseit meghatározza vagy egymástól elhatárolja. Ha a második kérdésre is igenlő a válasz, és a bejelentés tárgya egyébként a törvényi követelményeknek eleget tesz, a találmány megfelel a szabadalmi törvény 101. §-ának. Az Abele-ügy annyiban járult hozzá ehhez a formulához, hogy kimondta, hogy egy olyan találmány, amely a tartalmazott algoritmus nélkül egy szabadalmazható, azonban kevésbé, vagy egyáltalán nem működőképes tárgyra vonatkozik, algoritmus alkalmazása esetén is szabadalmazható.

1981-ben a Legfelsőbb Bíróság újra számítógépes szabadalommal kapcsolatos ügyet tárgyalt. A *Diamond v. Diehr*-ügy¹⁷⁵ tárgya egy olyan eljárás volt, amelyet Diehr és Lutton kezletlen, szintetikus gumi formálására dolgozott ki precíziós eszközök számára. Az eljárás egy számítógépen és egy algoritmuson alapult, amely folyamatosan újrakalkulálta a gyártási eljárás során szükséges hőmérsékletet a gumi formálásának aktuális állapotától függően. Az USPTO elutasította a kérelmet, az USCCPA helyt adott neki, majd a Legfelsőbb Bíróság na-

¹⁷⁰ Gegory J. Maier, Robert C. Mattson: State Street Bank ist kein Ausreißer: Die Geschichte der Softwarepatentierung im US-amerikanischen Recht. GRUR Int., 2001., p. 678.

¹⁷¹ Maier, Mattson: i. m. (170), p. 679, 680.

¹⁷² Walter, 618 F.2d 758, U.S.P.Q. (BNA) 397.

¹⁷³ In re Abele, 684 F.2d 902 (CCPA 1982).

¹⁷⁴ Freeman, 573 F.2d 1237, 197 U.S.P.Q. (BNA) 464.

¹⁷⁵ Diamond v. Diehr, 450 U.S. p. 175. (1981).

gyon szoros döntésben¹⁷⁶ helybenhagyta a bíróság döntését. Érvelésében hangsúlyozta, hogy az algoritmus alkalmazási területe ebben az esetben egyáltalán nem elméleti, hiszen azt gumi formálásához használták fel, és egy egyébként szabadalmazható eljárás nem válik attól nem szabadalmazhatóvá, hogy egy algoritmust használtak fel a kívánt eredmény eléréséhez.

Mivel a szabadalmazni kívánt eljárás hasonló volt a Parker-döntés tárgyához, a bíróság szükségesnek tartotta, hogy elhatárolja egymástól a két esetet: a Parker-ügyben szerinte a „megoldás utáni fizikai lépés” csupán jelképes volt, azt a szabadalmi oltalom megszerzése érdekében illesztették az eljáráshoz, míg Diehr találmánya „az algoritmust egy olyan struktúrában vagy eljárásban alkalmazta, amelyre ha egészében tekintünk, egy olyan funkciót hajt végre, amelynek védelmére a szabadalmi jogot megalkották”.¹⁷⁷

Az a szemlélet, amelyet a Supreme Court ebben a döntésben képviselt, tehát hogy a szabadalmi bejelentést teljességében kell vizsgálni, ellentmondott a döntéssel párhuzamosan kialakított Freeman–Walter–Abele-tesztnek. Az ugyanis a szabadalmi bejelentés „darabokra szedésével” határozta meg, hogy egy algoritmust tartalmazó találmány szabadalmazható-e. A tesztet azonban továbbra is alkalmazták a bíróságok, egészen addig, amíg az In re Alappat-döntésben azt végleg el nem vetette a bíróság.¹⁷⁸

A Diehr-ügyben kifejezésre jutott az is, hogy mennyire értelmezés kérdése a szabadalmi bejelentés megítélése, hiszen a Supreme Court szerint algoritmusok nem szabadalmazhatók, azonban egyébként szabadalmazható eljárások, amelyek céljukat algoritmussal hajtják végre, igen.¹⁷⁹ Stevens bíró különvéleményében például kifejti, hogy a szóban forgó eljárás az ő szemszögéből nézve nem „egy eljárás, amely folyamatosan méri az aktuális hőmérsékletet egy gumiformáló gép belsejében”, hanem „egy továbbfejlesztett módszer az idő kiszámítására, ameddig az öntőmintának zárva kell maradnia a formálási eljárás során”. Az utóbbi megfogalmazásból egyértelmű, hogy szerinte a találmány lényege egy olyan algoritmus volt, amely egy meghatározott időtartamot számolt ki. Az ilyen absztrakt algoritmus pedig a korábbi döntések alapján nem szabadalmazható, hiába használják fel valamilyen ipari, gyakorlati célra. (Mint az olajfinomítási eljárás során a Parker-ügyben.) Különvéleményében egyéb érveket is kifejtett¹⁸⁰ az ilyen találmányok szabadalmazhatósága ellen, például azt, hogy a szoftveripar eddig is ugrásszerűen fejlődött szabadalmi oltalom nélkül.

Az USPTO-nak ezután a legfelsőbb bírósági döntés után meg kellett változtatnia irányelveit, és még ugyanabban az évben beillesztett egy új fejezetet „Szabadalmazható tárgy – matematikai algoritmusok és számítógépes programok”¹⁸¹ címmel. 1996-ban ezeket a „Vizsgálati irányelvek számítógéppel megvalósított találmányok számára” váltotta fel.

¹⁷⁶ Kilenc bíróból öten támogatták, négyen elleneztek.

¹⁷⁷ *Diamond v. Diehr*, 450 U.S. p. 198.

¹⁷⁸ *Maier, Mattson*: i. m. (170), p. 685.

¹⁷⁹ *Strasser*: i. m. (165), p. 66.

¹⁸⁰ *Diamond v. Diehr*, 450 U.S. p. 217.

¹⁸¹ USPTO Manual of Patent Examining Procedure § 2110 (4th Edition 1979, revised 1981).

1982-ben a Reagan kormány hatalomra jutásával változások következtek be az amerikai szabadalmi szemléletben: a korábbi óvatos és a monopóliumokat kerülni kívánó hozzáállást képviselő kormányokat (Nixon-, Ford-, Carter-) egy szabadalom pártoló kormányzat váltotta fel. Ennek az eredménye lett, hogy létrehoztak egy új szövetségi bíróságot, amely kizárólag szabadalmi ügyekkel foglalkozik: a U.S. Court of Appeals for the Federal Circuit-ot (CAFC). Ez a bíróság rendkívül liberális álláspontot képviselt, és nagyon ritkán tartotta fenn hatályában az USPTO olyan döntéseit, amelyek szabadalmi bejelentések elutasítására vonatkoztak. Kezdetben a bíróságnak problémát okozott, hogy egységes gyakorlatot alakítson ki a számítógépes szabadalmakkal kapcsolatban. 1994-ben, az *In re Alappat*-döntésben¹⁸² azonban tiszta helyzetet teremtett, és ez a döntés megalapozta, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a szoftverek szabadalmazhatók.

Ebben az ügyben a szabadalmi bejelentés tárgya olyan kontúrkiegyenlítő algoritmus volt, amely javította a katódsugaras képernyők képminőségét. A bejelentés több igénypontból állt, ezek nem mindegyikét fogadta el az USPTO. Az Alappat fellebbezett, és a CAFC minden igénypontban megalapozottnak tartotta a szabadalom megadását. Ítéletében kimondta, hogy a találmányok az algoritmust nem absztrakt módon tartalmazták, hanem egy gép kialakításával kapcsolatban, amely hasznos, konkrét és kézzelfogható eredményt produkált. A találmányokat pedig teljességükben kell nézni, és ha így szemlélve hasznos, konkrét és kézzelfogható eredményt produkálnak, akkor a szabadalom nem tagadható meg azért, mert ezt az eredményt egy algoritmus segítségével érik el.

Ez a kijelentés tehát azt jelenti, hogy bármilyen szoftver, ami a számítógépen futtatva hasznos, konkrét és kézzelfogható eredményt produkál, szabadalmazható. Ez a – későbbiekben sokat vitatott – nézőpont a bíróságon belül sem aratott egyértelműen tetszést: Archer bíró például különvéleményében kifejtette, hogy „az indoklás, amely a többség következtetéséhez vezet, ... illogikus, inkonzisztens a precedensjoggal és a szabadalmi jog ésszerű alapelveivel, és megjósolhatatlan következményei lesznek”.¹⁸³

1998-ban a bíróság a *State Street Bank & Trust Co. v. Signature Financial Group Inc.*-ügyben¹⁸⁴ megerősítette az *In re Alappat*ban kifejtett álláspontját, és tovább is lépett. Kimondta, hogy üzleti módszerek kivétele semmilyen formában nem megalapozott, ezeket az eljárásokat ugyanúgy kell kezelni, mint bármilyen más szabadalmazható eljárást.¹⁸⁵

A szabadalmi bejelentés ebben az ügyben egy olyan szoftverre irányult, amely befektetett vagyontárgyakat különböző kölcsönös pénzügyi alapok között mozgatott. A bíróság szerint amikor a szoftver kiszámolta, hogy mekkora nyereséggel jár egy meghatározott összegnek az egyik alaptól a másikba való áthelyezése, hasznos, konkrét és kézzelfogható eredményt

¹⁸² *In re Alappat*. US CAFC July 29, 1994; 33 F.3d 1526.

¹⁸³ Uo. 1552.

¹⁸⁴ *State Street Bank & Trust Co. V. Signature Financial Group Inc.*, 149 F. 3d 1368.

¹⁸⁵ Uo. 1377.

produkált. Egy részvény értékének és a tranzakcióból eredő nyereségnek a meghatározása ilyen eredmény, hiába van számokkal kifejezve.

Ezzel a döntéssel a bíróság tehát bármilyen „immateriális”, akár üzleti célú eljárás számára lehetővé tette a szabadalmi oltalom megszerzését, ha az bármilyen formában kifejezett hasznos, konkrét és kézzelfogható eredményt produkál.

Az USA és Európa jogi helyzetét összevetve a számítógéppel megvalósított találmányokkal kapcsolatban tehát azt állapíthatjuk meg, hogy míg Európában valamilyen műszaki hozzájárulás (akár a hardverhez, akár más géphez) vagy műszaki szempontok figyelembevétele (SOHEI-döntés) szükséges ahhoz, hogy egy számítógéppel megvalósított találmány szabadalmazható legyen, addig az USA-ban ilyen feltétel nincs, csak az mérvadó, hogy a találmány (tehát ebben az esetben a szoftver és/vagy az azzal összekapcsoltan működő hardver vagy más gép) hasznos, konkrét és kézzelfogható eredményt produkáljon.

Az USA-ban tehát léteznek számítógépes programokra kizárólag ebben a minőségükben megadott szabadalmak, ami Európában az ESZE 52. cikkébe ütközne. Ez annak is köszönhető, hogy az USA-ban nem rendelkezik jogszabály arról, hogy meghatározott tárgyak a szabadalmi oltalomból ki vannak zárva, és a szabadalmi ügyekkel foglalkozó felsőbb bíróság álláspontja szerint a találmányok formájuk szerinti kategorizálása (pl. eljárás vagy gyártási módszer) sem bír nagy jelentőséggel.¹⁸⁶ Míg Európában az üzleti eljárások a szabadalmi oltalomból ebben a minőségükben ki vannak zárva, az USA-ban ezeket is lehet szabadalmaztatni, és ugyanolyan feltételek vonatkoznak rájuk, mint bármilyen más eljárásra.

A fentiekben ismertetett jogi helyzet az USA-ban körülbelül húsz év alatt alakult ki. Az USPTO a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején még hasonló módon állt hozzá a szoftverek szabadalmi oltalmához, mint az európai bíróságok, tehát nem adott szabadalmat olyan találmányoknak, amelyek esetében az új és innovatív elemeket kizárólag a szoftver hordozta.

Mivel azonban az amerikai szoftveripar nem nyugodott bele, hogy a programok az oltalomból ki vannak zárva, és folyamatosan nyomás alatt tartotta a szabadalmi hivatalokat és a bíróságokat,¹⁸⁷ valamint idővel a politika is a liberálisabb felfogás mellé állt, manapság a szoftverszabadalmak száma Amerikában oly mértékben megnőtt, hogy már az összes szabadalom 15 százalékát ezek teszik ki.¹⁸⁸

¹⁸⁶ *Michael Guntersdorfer*: Software Patent Law: United States and Europe compared. 2003 Duke Law and Technology Review 0006, 7. bekezdés.

¹⁸⁷ Meg kell jegyezni, hogy az angolszász jogrendszerben ha nincs írott jog valamilyen kérdésben (mégpedig ebben a kérdésben nem volt), akkor a piac szereplőinek természetes magatartása, hogy megpróbálják a kialakulóban lévő esetjogot – a saját érdekeik mentén – befolyásolni.

¹⁸⁸ *James Bessen, Robert M. Hunt*: Working paper No. 03-17/R: An Empirical Look at Software Patents; www.researchoninnovation.org/swpat.pdf.

3. A SZOFTVERSZABADALMAK INFLÁLÓDÁSA ÉS KÍSÉRLETEK ENNEK MEGFÉKEZÉSÉRE

Feltehetően annak köszönhetően, hogy a szabadalmi hivatal a technika állását ezen a területen nem tudta kellőképpen felmérni, a jelentős számú megadott szabadalom közül sok olyan van, amely nem teljesíti az újdonság vagy a feltalálói lépés követelményét. Egy 1999-es statisztika alapján a technika állását meghatározó referenciák száma a szoftverrel megvalósított üzleti módszerek esetében átlagosan öt, ezek közül három korábban megadott amerikai szabadalom.¹⁸⁹

Mivel a szabadalmak ebben az iparágban csak az elmúlt egy-két évtizedben jelentek meg, ezért feltehető, hogy a technika állása főleg a nem szabadalmazott találmányok területén való kutatással állapítható meg. Az USPTO ennek nem tesz – megfelelő mértékben – eleget, így sokszor triviális megoldások is szabadalomhoz jutnak.¹⁹⁰ Emellett az 1982-ben létrehozott szabadalmi fellebbezési bíróság (CAFC) is enyhített arra vonatkozó vizsgálatán, hogy a bejelentett találmány a területen jártas szakember számára egyértelmű-e.¹⁹¹

A nem tüzetesen megvizsgált szabadalmak tömeges mértékben való megjelenése a szabadalom értékének inflálódásához vezet, és az, hogy egy adott találmány tényleg új és innovatív-e, csak költséges bírósági eljárások során derül ki. Európában ez a kép él az amerikai szabadalmi rendszerről: bármi szabadalmazható, a kisebb vetélytársak licencdíjak fizetésére való kötelezésével és pereskedéssel ellehetleníthetők, a szabadalmak minősége silány. Ezt a helyzetet maguk az amerikai szabadalmi szakemberek és tudósok is elismerték, és már tíz évvel ezelőtt is változásokat követeltek.¹⁹²

A szabadalmak színvonalának csökkenése mellett egyéb problémák is megjelentek az informatikai és a műszaki termékeket gyártó szektorban. Ezek a stratégiai szabadalmazás fogalmával írhatók le. Ennek lényege, hogy a szabadalom eredeti értelmével, lényegével

¹⁸⁹ Robert P. Merges: As many as six impossible patents before breakfast: Property rights for business concepts and patent system reform. Berkeley Technological Law Journal, 1999, IV. A. Why is patent quality so poor?

¹⁹⁰ Például a sokszor hivatkozott Amazon.com-szabadalom (No. 5,960,411), amely az egykattintásos vásárlási modellt írja le.

¹⁹¹ Bessen, Hunt: i. m. (188), p. 5.

¹⁹² Lásd például Merges cikkét, aki az amerikai szabadalmi rendszert a '90-es évek végén Alíz csodaországához hasonlította, és kijelentette, hogy „Furcsa helyre kerültünk, mint Alíz: a rendes szabályokat nem alkalmazzák, vagy kifordítják őket.” (A cikk Conclusion részében.) Michael Heller harvardi jogászprofesszor híres cikkében (Tragedy of the Anticommons. Harvard Law Journal, 1998, január) azzal érvelt, hogy a nagy cégek által létrehozott óriás szabadalmi portfóliók sikeresen akadályozták meg, hogy hasznos és elérhető árú termékek kerüljenek a piacra a biotechnológia területén. Véleménye szerint a szabadalmi jog jelenlegi szabályozása olyan mértékben bástyázza körül az egyes jogokat, hogy azok kihasználtsága a társadalmilag kívánatosnál sokkal alacsonyabb szinten mozog. Merges: i. m. (189).

szembemelve a cégek a szabadalmi oltalmat nem vagy nem elsősorban azért szerzik meg, hogy ezáltal találmányukat a jogosulatlan másolástól megvédjék, a felhasználásért kapott licencdíjakat pedig további fejlesztésekre fordítsák. Ehelyett a szabadalmi oltalom megszerzésének célja az, hogy más cégekkel való tárgyalások során előnyösebb pozíciót szerezzenek, licencdíjak fizetése helyett más piaci szereplők szabadalmiért a sajátjukat ajánlhassák fel, vagy hogy megakadályozzák új szereplők piacra lépését.¹⁹³ Gyakori az „önvédelmi” szabadalmazás is, amelynek során a bejelentő célja a szabadalom megszerzésével az, hogy önmagát egy vetélytársa pereskedése esetén megvédje.

Bessen és Hunt tanulmányából kiderül, hogy az amerikai szabadalmi rendszer ezen „káros mellékhatásai” olyan mértékben felerődösödtek, hogy aki ebben az iparágban fenn akar maradni, az kénytelen beszállni a „szabadalmi versenybe”. Ez azonban azzal jár, hogy az egyébként innovációból élő cégek forrásaik jelentős részét nem tudják további fejlesztésre fordítani, mert bevételük jó részét szabadalmi ügyvivők díjazására, költségekre és szabadalmi hivatali díjakra költik. Így empirikus tanulmányuk végső konklúziója az, hogy a fentiekben kifejtett jogi változások (amelyek utat nyitottak a szoftverszabadalmaknak, és azok minőségét jelentősen csökkentették) elsősorban stratégiai szabadalmazáshoz vezettek, aminek az eredménye – kutatásaik és számításaik alapján – több szabadalom, de kevesebb innováció (K+F).¹⁹⁴

Véleményünk szerint a probléma nem abban rejlik, hogy a szoftverek szabadalmazhatósága az USA-ban lehetségessé vált. Mint ahogyan már kifejtettük, a szoftveripar kifejezetten járulékos jellegű, tehát az „igazi” feltalálói lépés nagyon ritka. Az, hogy a szabadalmi rendszer szabadalommal honorálná az ilyen feltalálói lépést tartalmazó programokat, de csak ezeket, véleményünk szerint nem lenne káros, hanem kifejezetten ösztönözne a további innovációra. Az, hogy az USA-ban ez nem így történt, nem az elv helytelenségét bizonyítja, hanem azt, hogy a végrehajtó szerv arra nem volt felkészülve, és túlságosan engedett a gazdasági nyomásnak. A nyilvánvaló tény, hogy az USA-ban a megvalósítás kudarcot vallott, nem hordozza magában azt, hogy maga az elképzelés hibás.

Európában is elindult egy, az amerikaihoz hasonló liberális szabadalmi gyakorlat, azonban az Európai Szabadalmi Hivatal kodifikált jog hiányában nem merészkedhet olyan ingoványos területre, mint azt az USPTO tette. A két jogrendszer összehasonlításakor tehát nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy míg Amerikában a jog alapvetően a bíróságok által alakítható, addig Európában erre csak nagyon szűk keretek között van lehetőség. A számítógépes programalkotások európai szabadalmazhatósága esetében tehát nem kell szükségszerűen attól tartani, hogy a hivatalok és a döntéseiket felülbíró bíróságok az ame-

¹⁹³ Így Bessen és Hunt tanulmányában azt a kijelentést teszi, hogy cégek azért is szereznek meg szabadalmakat, hogy még ha sikertelen is lesz a termékük a piacon, riválisaikat akadályozhassák a szabadalom-bitorlási perrel való fenyegetéssel. *Bessen, Hunt: i. m. (188), p. 7.*

¹⁹⁴ *Bessen, Hunt: i. m. (188), p. 41.*

rikai példát követnék. Ezt nem tehetnék meg, ha erre a kodifikált jog számukra nem adna lehetőséget.

Az amerikai számítógépes szabadalmakkal kapcsolatos fejezet végén szót kell ejtenünk arról, hogy napjainkban folyik az amerikai szabadalmi rendszer széles körű felülvizsgálata és reformja, amelyet a sajtóban többen az európai rendszerrel való harmonizálásként értelmeznek.¹⁹⁵ A reform-törvényjavaslat egyik fő célja, hogy javítson a szabadalmak alacsony minőségén. A főbb változások, amelyeket ennek érdekében a törvényjavaslat¹⁹⁶ beiktatna a szabadalmi törvénybe, a következők:¹⁹⁷ harmadik személyek is benyújthatnának dokumentumokat a szabadalom megadására irányuló eljárás során arra vonatkozóan, hogy a bejelentésben szereplő találmány a technika állásához tartozik-e, valamint európai mintára bevezetnék a megsemmisítési eljárást is. Szabadalombitorlási ügyekben a bíróságnak előzetes vizsgálatot kellene végeznie arra vonatkozóan, hogy a szóban forgó találmány a technika állásához tartozott-e a szabadalom megadásának időpontjában. A törvénytervezet korlátozná az üzleti eljárásokra megadható szabadalmak körét, és a szabadalmi oltalmat kizárná az adótervezésre és a csekkbegyűjtésre irányuló eljárások esetében.

Mint látható, a tervezet eljárási szempontból az európai szabályozási modell felé való elmozdulás. Kérdéses, hogy a Szenátus elfogadja-e majd, azonban maga a tény, hogy 2005 után¹⁹⁸ újabb szabadalmi jogi reformjavaslat van napirenden, jelzi, hogy az amerikai tudományos és gazdasági élet, valamint a közvélemény is érzékelte, hogy szabadalmi rendszerük az elmúlt években válságba került, és törekszenek annak felszámolására.¹⁹⁹

Ezzel a jogalkotási folyamattal párhuzamosan zajlik egy figyelemre méltó közösségi kezdeményezés, a peer-to-patent. Ennek lényege, hogy lehetővé teszi a nyilvánosság számára az USPTO újdonságkutatásában való részvételt. A demokratikus, nyilvános újdonságkutatás a közösség weboldalán zajlik,²⁰⁰ ahol bárki regisztrálhat és megtekintheti azokat, a szoftve-

¹⁹⁵ Pl. Challenging U.S. Patent Law Harmonization with Japan and Europe; www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/5/4/0/0/p254004_index.html; US Patent Reform Legislation on Bumpy Road to Completion; www.ip-watch.org/weblog/index.php?p=912.

¹⁹⁶ Patent Reform Act 2007, benyújtotta a Szenátusnak Patrick Leahy demokrata szenátor 2007. április 18-án.

¹⁹⁷ A téma részletesebb elemzéséhez lásd: Pamela Samuelson: Legally Speaking: Why Reform the U.S. Patent System? www.people.ischool.berkeley.edu/~pam/papers/cacm%20%patent%20reform.pdf vagy Paul M. Janicke: Die Reform des U.S. Patentrechts im Jahr 2007. GRUR Int., 2007, p. 791–801.

¹⁹⁸ 2005-ben már volt egy szabadalmi reformjavaslat, amely a Federal Trade Commission (Szövetségi Kereskedelmi Bizottság) 2003-as (To Promote Innovation: The Proper Balance of Competition and Patent Law and Policy) és a National Academy of Sciences (Nemzeti Tudományos Akadémia) 2004-es tanulmányát (A Patent System for the 21st Century) – mindkettő letölthető a szervezet weboldaláról – vette alapul. Ezt a javaslatot azonban 2007 januárjában elvetette a Kongresszus. Lásd: www.patentlaw.typepad.com/patent/2005/06/patent-reform_p.html.

¹⁹⁹ A Kongresszus alsóháza 2007 szeptemberében elfogadta a törvényjavaslatot, ekkor az a Szenátus elé került. A Szenátus Jogi Bizottsága kérte, hogy a tervezetről tanulmányt készítsenek, amelyet 2008 januárjában publikáltak, a Szenátus pedig hamarosan újra napirendre tűzi a kérdést. Lásd: http://en.wikipedia.org/wiki/Patent_Reform_Act_of_2007.

²⁰⁰ www.peertopatent.org.

rekkel kapcsolatos szabadalmi bejelentéseket, amelyeket az USPTO a szervezet rendelkezésére bocsát (természetesen a bejelentő hozzájárulásával).²⁰¹ A regisztrált tagok megvitatják a bejelentéseket, majd pedig elkezdik vizsgálni a technika állását az adott találmányhoz kapcsolódóan. Minden tag feltölti a weboldalra az általa lényegesnek tartott referenciákat, a közösség tagjai pedig ezután az összes ilyen közzétett referenciát megvitatják és szavazásra bocsátják. A szavazás lezárulta után pedig a tíz legtöbb szavazatot kapott referenciát átadják az USPTO-nak.²⁰²

Véleményünk szerint Európában is megfontolandó egy ilyen megoldás. Az újdonságkutatásban részt vehetnének a szoftverszabadalmak ellenzői, akik a már létező megoldások nyilvánosságra hozatalával és a szabadalmi hivatalhoz való eljuttatásával tennék egyértelművé, ha egy bejelentés nem érdemel szabadalmi oltalmat. Ha a szabadalmazásban érdekelt²⁰³ és az azt ellenző közösségek közösen végezhetnék az újdonságkutatást, feltehetően nőne a megadott szabadalmak értéke, és nem hivatkozhatnának a szabadalmak ellenzői inkompetens és jogtalan módon megadott szabadalmakra. (Természetesen feltételezve, hogy a szabadalmi hivatal figyelembe venné a közösség által összegyűjtött referenciákat.)

Japán számítógépes szabadalmakkal kapcsolatos álláspontjának bemutatása előtt meg kell említenünk, hogy 2008 júliusában Japán is megnyitotta a nyilvánosság előtt az újdonságkutatást, lehetővé téve a bejelentőknek, hogy hozzájáruljanak bejelentésük nyilvános kezeléséhez és a közösségi újdonságkutatáshoz. A közösségi portál megnyitását követő két hétben már 38 bejelentés érkezett, és százötvenen regisztráltak mint közösségi tagok.²⁰⁴

IV. A SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAMALKOTÁSOK ÉS AZ AZOKKAL MEGVALÓSÍTOTT TALÁLMÁNYOK JOGI HELYZETE JAPÁNBAN

A nyolcvanas évek elején Japánban is komoly viták zajlottak arról, hogy a szabadalmi, a szerzői jogi, a versenyjogi vagy a *sui generis* oltalom lenne-e a legmegfelelőbb a számítógépes programok jogi védelmére. 1985-ben (főleg amerikai nyomásra²⁰⁵) kodifikálták a számítógépes programok szerzői jogi oltalmát, beiktatva a „programműveket” a 10. cikk-

²⁰¹ Azok a bejelentők, akik részt vesznek a programban, elsőbbséget élveznek, és garantálják számukra, hogy egy éven belül döntés születik a bejelentésükről.

²⁰² Az ötlet működőképességét jelzi, hogy 2008. szeptember 8-án a közösség 2227 tagból állt, és 400 szabadalmi bejelentés vizsgálatával foglalkozott.

²⁰³ A peer-to-patent újdonságkutatásban részt vevő bejelentők közé tartozik az USA-ban pl. az IBM, a Microsoft, a HP, az Intel, a Yahoo!, a Sun Microsystems és a General Electrics.

²⁰⁴ <http://cairns.typepad.com/peertopatent/2008/07/japan-patent-of.html>.

²⁰⁵ Lásd Sommer: 29. lábjegyzet. Az amerikaiak attól tartottak, hogy a regisztráción alapuló *sui generis* jog a japán fejlesztőknek Európában és az USA-ban előnyt jelentene, az amerikaiaknak azonban hátrányt, és „barátságtalan ellenintézkedésekkel” fenyegettek, ha Japán nem vezet be szerzői jogi szabályozást. Robert Sommer: Die Schutzfähigkeiten von Computerprogrammen nach japanischem Recht. GRUR Int., 1994, p. 383–392.

be, ahol a törvény²⁰⁶ osztályozza az egyes műkategóriákat. A törvény ezenfelül nem tartalmazott rendelkezéseket a számítógépes programokra vonatkozóan, viszont a bíróságok kimondták az olyan alapvető tételeket, mint a *reverse engineering* tilalma gazdasági célokra, az operációs rendszerek és alkalmazások műként való elismerése, vagy hogy a ROM-chipre vagy floppymezre történő másolás is többszörözésnek minősül.²⁰⁷ A szerzői jogi oltalomból kizárt tárgyak körét is a bírói gyakorlat alakította ki.²⁰⁸

Ezzel a folyamattal párhuzamosan megkezdődött a számítógépes találmányok szabadalmi jogi elismerése is. A Japán szabadalmi törvény²⁰⁹ 2. cikke a következőképpen adja meg a találmány fogalmát: „műszaki ötletek magas színvonalú megvalósítása, amelynek során a természet törvényeit használják fel”.

A szabadalmazhatóság feltételei között szerepel az ipari alkalmazhatóság, valamint a feltalálói lépés követelménye is,²¹⁰ amely a következőképpen van megfogalmazva: „ha egy találmány a szabadalmi bejelentést megelőzően könnyen megvalósítható lett volna egy olyan személy által, aki a technika azon területén, amelyhez a találmány tartozik, átlagos képzettséggel rendelkezik (korábban már közzétett vagy Japánban nyilvános találmányokat alapul véve – a szerző), az ilyen találmány nem részesülhet szabadalmi oltalomban.”

Japánban, mint ahogyan az USA-ban is, nincs törvényi kizárás a számítógépes programok szabadalmazhatóságára vonatkozóan. A szoftverfejlesztők és az elektronikai cégek tehát a kezdetektől fogva próbálkoztak szabadalmi bejelentésekkel. Ennek következtében a Japán Szabadalmi Hivatal irányelvei már 1975-ben (!) külön fejezetet tartalmaztak a számítógéppel megvalósított találmányokra vonatkozóan, és lehetővé tették, hogy a számítógépes szoftverekkel összefüggő találmányok ne csak eljárásként, hanem terméként is bejelenthetőek legyenek. Ezek az irányelvek még meglehetősen konzervatív álláspontot képviseltek, és azt kívánták meg, hogy a szoftver valamilyen gép működése során működjön közre, illetve olyan műszaki eljárást vezéreljen, ami nem csak a hardverre terjed ki.²¹¹

Az 1993-as irányelvek már az olyan, nem műszaki feladatokat ellátó eljárásokat, mint a szövegszerkesztés is, találmányként ismerték el, feltéve, hogy azok hardvererőforrást használnak fel, és a kettő összehangolásakor műszaki jellegű problémát oldanak meg. Ezek az irányelvek azt is kimondták, hogy annak megítélése, hogy egy találmány a szabadalmazható találmányok kategóriájába esik-e, nem alapítható csupán a találmánynak az újdonságot tartalmazó részére. Ez azt jelenti, hogy egy olyan, szoftverrel vezérelt találmányt, amely banális műszaki háttérrel, de innovatív programozással valósít meg egy célt, szabadalmazhatónak

²⁰⁶ Japanese Copyright Act. Elérhető: www.cric.or.jp/cric_e/clj.html.

²⁰⁷ Microsoft- és IBM-döntés 1987-ből és 1988-ból. Lásd: *Sommer*: i. m. (205).

²⁰⁸ Lásd System-Science-döntés. *Sommer*: i. m. (205), 7. lábjegyzet.

²⁰⁹ Angol verziója elérhető a www.wipo.int/clea/docs_new/pdf/en/jp/jp006en.pdf címen (nem hatályos).

²¹⁰ 29. cikk.

²¹¹ Lásd: *Hideo Furutani*: *Translations of Examples of Examinations on Inventions Related to Business Methods*. Japanese Patent Office, Fourth Patent Examination Department, 2003; www.furutani.co.jp.

kell tekinteni. 1996-ban, az irányelvek módosításakor az ún. Beauregard-bejelentések²¹² is lehetővé váltak, tehát számítógépes programokra nemcsak az általuk végrehajtott eljárás, illetve a hardverrel összekapcsolt termék formájában, hanem számítógépes hordozón is lehetett szabadalmi védelmet szerezni.

A 2000-es irányelvek szerint, amelyek a mai napig hatályban vannak, már számítógépes programok – kizárólag ebben a minőségükben – is szabadalmi oltalom tárgyai lehetnek. Az irányelvek a számítógépes programokat is szabadalmazható tárgynak tekintik, ezért szükséges volt a szabadalmi törvény módosítása is. A módosítás a szabadalmi törvény 2. szakaszát érintette, amely meghatározza a találmány fogalmán kívül azt is, hogy mit jelent a találmány felhasználása. A jelenleg hatályos (3) bekezdés (i) pontja így hangzik (dőlt betűvel az új részek): „Ezen törvényben a találmány felhasználása a következőket jelenti: (i) egy terméktalálmány esetében (*számítógépes programokat és hasonló találmányokat is ideértve*) a gyártást, a használatot, az átruházást, a lízingelést (*számítógépes program esetében, ideértve azt is, ha ezeket a tevékenységeket kommunikációs csatornán keresztül végzik*), az importálást és az átruházásra való felajánlást vagy hasonló tevékenységet (ideértve az átruházás céljából történő bemutatást) ...”.

A Japán Szabadalmi Hivatal irányelveiben ma már az egyik legfontosabb fejezet²¹³ a „számítógépes szoftverekkel kapcsolatos találmányokkal” foglalkozó. Ezekből megtudhatjuk, hogy számítógépes szoftverek „önmagukban” akkor szabadalmazhatóak, ha a „szoftveres információfeldolgozást hardvererőforrásokon keresztül hajtják végre.” Ebben az esetben a szoftver megfelel a 2. cikkben meghatározott találmánydefiníciónak, amely – az európai rezsimhez hasonlóan – egy műszaki probléma megvalósítását követeli meg.

Az irányelvek kifejezetten kimondják, hogy ha a hardver is használatban van a találmány céljának megvalósítása során, akkor a szoftvert műszaki ötletek megvalósításának tekintik, természeti törvények felhasználásával.²¹⁴ A japán álláspont szerint tehát elegendő a műszaki jelleg felmutatásához az, hogy az adott szoftver ténylegesen „fut” egy számítógépen, és a hardver segítségével fejt ki működését, ezen felüli, járulékos műszaki hozzájárulás nem szükséges.

Az irányelvek rendelkeznek az üzleti eljárások szabadalmazhatóságáról.²¹⁵ Ezek – a matematikai megoldásokhoz és a játékokhoz hasonlóan – csak akkor részesülhetnek szabadalmi oltalomban, ha céljukat a számítógép segítségével érik el, és ennek a pontos menete (a szoftver és a hardver együttes működése az eljárás során) az igénypontokban dokumentálva van, nem számítógépes alkalmazásuk ki van zárva a szabadalmi oltalomból.

Japánban tehát a számítógépi programalkotások szabadalmi oltalma teljes körűen biztosított, az egyetlen járulékos követelmény az ilyen bejelentésekre nézve, hogy az igény-

²¹² Az amerikai In re Beauregard-ügy után; 53 F.3d 1583 (Fed. Cir. 1995).

²¹³ Part VII. Examination Guidelines for Inventions in specific Fields. Chapter 1. elérhető: www.jpo.go.jp.

²¹⁴ Irányelvek, p. 11.

²¹⁵ Irányelvek, p. 8.

pontoknak tartalmazniuk kell azoknak a lépéseknek a műszaki leírását, ahogyan a hardver a szoftver „parancsait” követve megoldja az alapul fekvő problémát (amelynek nem kell feltétlenül műszakinak lennie).

VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

Japánban tehát a számítógéppel megvalósított találmányokkal kapcsolatban támasztott követelmények enyhébbek, mint Európában, és bizonyos szempontból enyhébbek, más szempontból szigorúbbak, mint az Egyesült Államokban. Míg az USA-ban hasznos, konkrét és kézzelfogható eredményt kell a szoftvernek produkálnia ahhoz, hogy szabadalmazható legyen, Japánban a jogalkotó ezt nem követeli meg, ellenben fenntart egy minimális „műszaki hozzájárulásra” vonatkozó követelményt, miszerint a szabadalmi bejelentésnek tartalmaznia kell, hogy a találmány az adott célt a szoftver és a hardver együttes működése során hogyan éri el, tehát a hardvernek adott parancsokat műszaki módon le kell írni.

Európában a jogszabály kizárja a számítógépi programalkotásokat kizárólag ebben a minőségükben a szabadalmi oltalomból, de az Európai Szabadalmi Hivatal irányelvei műszaki hozzájárulás felmutatása esetén ezeket is szabadalmazhatónak tekintik.

Az üzleti eljárásokra vonatkozó szoftveres találmányok esetében az európai jog ugyanúgy megköveteli a műszaki jelleget, mint bármilyen más találmánynál, és ezt nem garantálja önmagában számítógép alkalmazása. (Bár egyes esetekben az Európai Szabadalmi Hivatal már a találmány megalkotásakor figyelembe vett műszaki szempontokkal is megelégszik.) Japánban ha az adott üzleti módszert szoftveres úton valósítják meg, és a találmányleírás tartalmazza azt is, hogy a szoftver és a hardver hogyan működik közre az adott feladat megoldásánál, akkor a bejelentés tárgya műszaki problémát old meg, tehát szabadalmazható. Az USA-ban nem szükséges részletesen kifejteni, hogy miképp működik a számítógép az üzleti módszer végrehajtása során, azonban annak valamilyen konkrét, akár számokban kifejezett eredményt kell produkálnia. Ennek hiányában a találmány nem szabadalmazható. Mivel a Japán Szabadalmi Hivatal ebben az esetben is megadja a szabadalmat ha kellően részletes a műszaki leírás, azt mondhatjuk, hogy az üzleti módszerek esetében Japán szabadalmi rendszere talán még liberálisabb is, mint az USA-é.

Az újdonság vizsgálata tekintetében az USA a teljességszemlélet híve, tehát a szabadalmi bejelentés minden eleme, legyenek azok akár üzleti vagy szellemi tevékenységre irányulóak, hozzájárulhat ahhoz, hogy a találmány ne legyen egyértelmű.

Japánban ugyanez a helyzet, Európában viszont régebben még az innovatív programozási elemeket sem vette figyelembe a hivatal az újdonság megállapítása során. Manapság már úgy tűnik, hogy a számítógépi programokkal kapcsolatos szabadalmak esetében az határozza meg a feltalálói lépést, hogy az alapul fekvő probléma megoldása egy programozó számára átlagos, hétköznapi-e, tehát a számítógépes programozási ismeretek a technika

állásának részévé váltak. Az új üzletmenetre, gazdasági eljárásra vagy kreatív játéokra vonatkozó elemekkel kapcsolatban azonban más a helyzet, ezeket az Európai Szabadalmi Hivatal – az amerikaival és a japánnal ellentétben – továbbra sem veszi figyelembe az újdonság megállapítása során.

Az Európai Szabadalmi Hivatal legutóbbi döntéseit alapul véve azt állapíthatjuk meg, hogy Európa, Japán és az USA között a szabadalmazhatóság feltételeit tekintve a számítógépi programokra vonatkozóan nem tántog szakadék. Innovatív számítógépes programok, amelyek valamilyen hasznos eredményt érnek el az ipar területén, mindhárom országban védelemben részesülnek. Jelentős különbség csak abból a szempontból van, hogy az ESZH az ESZE-ben a szabadalomból kizárt tárgykörökre vonatkozóan nem ad meg szabadalmakat olyan mértékben, mint ahogyan az USA és Japán. Azonban az ESZH is adott már meg szabadalmat menedzsmenteljárásra, internetes vásárlásra vagy stratégiai számítógépes játéokra, így azt sem állíthatjuk, hogy ezek szoftveres megvalósítás esetén sem kaphatnak szabadalmat Európában. Az informatika területén legaktívabb országok és az Európai Unió tehát a gyakorlatban hasonló nyomvonalon haladnak, bár a műszaki hozzájárulás idejétmúlt követelménye Európában az elméletben még mindig tartja magát, a gyakorlatban egyre inkább kiüresedni látszik.

A technikai fejlődés és ezen országok szoros gazdasági együttműködése a Kereskedelmi Világszervezet keretében folyamatos harmonizációt sürget. Mint láthattuk, az USA is tesz lépéseket annak érdekében, hogy szabadalmi rendszerét az európaival összehangolja, és hogy a világméretű versenyben értékes, időálló szabadalmakat bocsáthasson ki.

Véleményünk szerint a jogi helyzet tisztázása érdekében Európában is szükség lenne annak kimondására, hogy a számítógépi programok kizárólag ebben a minőségükben is szabadalmazhatók, ha tartalmaznak olyan feltalálói lépést, amely a területen jártas informatikus számára nem nyilvánvaló. Nem idejétmúlt kivételek és feltételek fenntartásával kellene Európának önálló szabadalmi arculatát meghatároznia, hanem arra kellene törekednie, hogy a „gyenge szabadalmak” korában az Európai Szabadalmi Hivatal által garantált szabadalom olyan legyen, amely a bejelentőknek a szabadalom értékessége, „ereje” miatt megéri az eljárási költségeket, és amelynek a társadalomban olyan presztízse van, hogy az megalapozott, jogos, és a jogszabályokat figyelembe véve keletkezett.

Ez jelenti egyrészt azt, hogy a megadott szabadalmak bíróság előtt megállják a helyüket és bizonyítják, a szabadalmasnak tényleges monopóliumot biztosítanak, másrészt pedig azt, hogy vagy egyértelmű szabadalommegadási gyakorlat kialakításával, vagy az irányadó jogszabályok módosításával kitisztul a számítógéppel megvalósított találmányokkal kapcsolatos homályos kép. A szoftverekkel kapcsolatos szabadalmak nagyobb társadalmi elismeréséhez járulhat ezen kívül hozzá, ha a nyilvánosság bevonásával és az újdonságkutatás demokratizálásával az egyszerű halandó is közreműködhet a szabadalmak megadásának sokszor rejtélyes gyakorlatában.